

Tvorba protestem nebo protest tvorbou? [1969]

Tvorba je počátkem a podstatou práce; práce zbavená tvořivosti člověka zotročuje. Takové zotročení není jednorázový, zvenčí integrovaný akt, ale má mnoho kořenů a představuje spíš trvalé nebezpečí, ohrožující člověka zevnitř. (Proto dokonce i sama tvorba může zotročovat, stává-li se službou tomu, co sama produkuje, tj. svému vlastnímu výtvoru, a nikoli tomu, co je její podmínkou a normou.) Neexistuje žádná původní ani přirozená rovina, vůči které by zotročení vystupovalo jako něco cizího, umělého, nepřirozeného a protipřirozeného. Proto každý pokus rekurovat k takové rovině (např. k „pudovým zdrojům“, k těm „oblastem vlastního nitra, které jsou nám nejvlastnější“, k „půdě obdařené neustálou plodností“, k intuici atd.) je od počátku do konce iluzí, jejímž prostřednictvím zotročení člověka nejen pokračuje, ale dokonce se ještě upevňuje. Neboť pouhý rekurs k tomu, co je dáno (byť „původně“), zbavuje člověka perspektivy a ztěžuje mu překročení každé danosti a vykročení na cestě k tomu, co ještě není.

Člověk je bytost, schopná transcendence, bytost transcendující. Tvorba je metodou a praxí této transcendence. Cesta kupředu však není možná bez návratů; nové dovedeme uchopit jen tak, že nově uchopíme staré. Staré, které je nově uchopeno, přestává být jednoduše a pouze starým, ale je vtaženo do krizové, kritické situace. Každá skutečná tvorba vyvolává krizi, do níž strhuje to, co má být zrušeno a překonáno. Reflexí a reflektující formulací této krize je kritika, specifická, ale nesamostatná odnož tvorby. Hegel měl pravdu v tom, že nelze zrušit, aniž bychom překonali. Protest je však záležitostí reflexe, která se nemůže opřít o překonávající tvorbu. Tvorba může protestovat, ale protest nemůže tvořit. Tvorba navazuje a překračuje, zatímco protest (a revolta) šmahem odmítá. Jejich odmítání však zůstává pouhou deklarací, a proto sebe i jiné mystifikuje. Protest proti dogmatům, antidogmatismus, je pouze pokračováním dogmatismu v jiném převleku.

Nemám rád protestování; nikoli proto, že bych k protestům neměl žádných důvodů, nebo že bych málokdy protestoval (opak je skutečností). V protestu je však cosi zahanbujícího, malodušného, malého, prosvítá jím bezradnost a neschopnost, únava a chabost ducha, zakrývané povrchnímu pohledu křiklavým ustrojením. Protestováním se ponižujeme; protest je manýra otrockého ducha, kterou je třeba překonávat a kterou svobodný člověk opovrhne. Neboť svoboda je duchovní silou, „fortitudo animi“, kdežto protestování je známkou vnitřní slabosti. Před půl stoletím napsal Emanuel Rádl: „Protest jest jedinou obranou lidí slabých. Spisovatel však jest nejméně slabým člověkem tam, kde formuje novou ideu. Tu jedinou překážkou mu jest nepoddajné slovo, kterého protestem nejméně překonáš. Nová pravda jde do hloubky, kdežto protest se lepí na to, co už jest – tím hůř, protestuješ-li proti samému povrchu věcí.“ „Protesty do hloubky otázek nevedou.“ „V tom právě jest úkol umělcův, aby chápal, kde jiní lidé popírají, aby líčil, kde jiní vyvracejí, aby podával plastickou věc, kde jiní podávají hranaté ano nebo ne!“

Pravá tvorba se zajisté via facti vždy znovu dostává do konfliktů s etablovanými poměry a názory; simulováním takových konfliktů se však ještě nikdo nestal tvůrcem. V Péretově *Hanbě básníků* mne dost odpuzuje

kalná povodeň protestů proti vlasti a vlastenectví, proti vůdcům, proti kněžím, křesťanství, náboženskému tmářství, proti renesanci fideismu, proti fašistické propagandistické „poezii“ stejně jako proti antifašistickým básním a proti náboženským exaltacím, všechno to zdůrazňování opozice vůči společnosti a poslání heretiků, aby uváděli v pochybnost principy, a dokonce už tak „exaltované“ formulace, jako že básník má vyslovovat to, co je vždy svatokrádeží a permanentním rouháním (nemá-li zapřít svou „přirozenou povahu“). To vše prý ve jménu svobody, ovšem nikoli svobody jakékoliv, nýbrž svobody „lidu přivést k rozumu hrstku privilegovaných“ a svobody „společnosti zavrhnout Boha, jeho filosofii a morálku“. Od té doby, co Péret napsal svůj pamflet, se také u nás konala další repríza této hry na „svobodu“. Mělo by být jasné (nebo alespoň jasnější), že svoboda nespočívá ani tak v tom, že přivádíme k rozumu druhé, jako že přivádíme k rozumu sebe; zejména pak je velkým nedorozuměním, chce-li se někdo dobrat svobody tím, že cokoli zavrhuje. Svoboda není přirozeným pramenem, který tryská z hlubin, jakmile odvalíme kámen zotročujících předsudků a nejrůznějších umělých nánosů, ale je plodem tuhé řehole, která se právě plněním nepřirozených a ne-přirozených závazků uvolňuje k vyšším funkcím. Nikoli protest, ale loajálnost je zdrojem svobody. Nejsme bohové ani polobohové a proto také občas upadáme do protestů. Proti protestům je marné protestovat, protestům a hlavně protestujícím je třeba porozumět. Abychom jim porozuměli správně, musíme se ptát: ve jménu čeho protestují? To znamená: proti čemu neprotestují? Co uznávají, co vyznávají, čemu věří, za čím pozitivně jdou? Protest má své místo a svůj smysl jako vedlejší důsledek pozitivního programu, jako periferie tvorby.

Tvorba totiž netvoří do prázdna, ale vstupuje do orientovaného světa, který má své nahoře a dole, své „má být“ a „nemá být“, svou hloubku a mělkost, svou smysluplnost a bezesmyslnost. Tvorba není totožná se skutečností, jak čteme u Péreta; je pouze částí skutečnosti, a to takovou částí, která se dovede a má vztahovat k jiným skutečnostem tak, že je strhuje do pravého světla, že je ukazuje ve světle pravdy. Tvorba není emergencí čehokoli nového, protože nové není možné beze všeho vztahu ke starému, jak jsme řekli; nové, které nenavazuje, není schopno překročit minulost a stává se pouze jejím zopakováním a tedy prodloužením. Proto je také protest jen zdánlivě novým začátkem; ve skutečnosti k ničemu novému nevede a ani vést nemůže. Protest můžete rozvíjet jak dlouho chcete, k tvorbě nedospějete. Protest je buď vedlejším produktem skutečné tvorby, anebo je jejím surogátem. Tertium non datur.

(in: *Analogon*, 1990, č. 2, str. 67)

(Napsáno na výzvu Vratislava Effenbergera v roce 1969, možná na začátku 1970, pro *Analogon*; druhé číslo už v počátcích normalizace nevyšlo, až po víc než dvaceti letech – Péret tam měl také vyjít, asi jsem text od Effenbergera dostal, a měl jsem se k tomu „postavit“ a „vyjádřit“:)

Poznámka:

Jde o jakousi nepřímou odpověď (reakci) na Péretův pamflet, přeložený do češtiny (snad právě pro *Analogon*):

Benjamin Péret, Le Deshonneur Des Poètes (Hanba básníků), México, ed. Jean-Jacques Pauvert, 1945 - pamflet vydaný jako reakce na antologii francouzské odbojové poezie *Čest básníků (L'Honneur Des Poètes)*, který vyvolal skandál tím, že odmítl užívat poezii pro službu politice (viz [www](#))

ex: Analogon 2 - č. 1 / 1990

Benjamin Péret: Hanba básníků

Ivan Diviš: Diskuse o Hanbě básníků Benjamina Péreta

Diskuse o Hanbě básníků Benjamina Péreta (Bohuslav Kováč, Ladislav Hejdánek, Stanislav Dvorský, Vratislav Effenberger, Albert Marenčin, Robert Kalivoda)